
ПІДПРИЄМСТВО І ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 338.45

© Карюк В. І., 2011

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено поняття і механізм здійснення інноваційної діяльності, її роль у розвитку економіки держави, проаналізовано основні тенденції інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні. Удосконалено систему показників для оцінки інноваційного розвитку підприємств. Виявлені основні проблеми, що перешкоджають ефективному розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств на сучасному етапі, та визначено основні шляхи активізації інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, організаційно-економічний механізм, промислове виробництво, ефективність.

Вступ. За умов посилення міжнародної конкурентної боротьби та сучасних тенденцій розвитку світової економіки, Україна все частіше використовує екстенсивні методи досягнення конкурентних переваг для подолання кризи. Це пояснюється тим, що екстенсивне зростання, тобто зростання за рахунок залучення в економічний оборот додаткових ресурсів, у певних ситуаціях може забезпечити більш швидкий ефект, ніж інтенсивне зростання.

Однак кількість незадіяних ресурсів вичерпна, тому основним джерелом зростання української економіки у довгостроковій перспективі може бути винятково підвищення ефективності виробництва за рахунок інноваційної складової, що значною мірою залежить від розвитку інноваційної діяльності і використання ефективних ринкових механізмів управління.

Низький технічний і організаційний рівень виробництва, недостатнє фінансування інноваційної діяльності не дають можливості сьогодні повною мірою розвиватися йому на інноваційній основі.

Тому одним з найбільш ефективних напрямків забезпечення ефективності промислового виробництва є пошук таких умов його функціонування, які сприяли б розвитку інноваційної діяльності, спрямованої на розробку і

використання результатів наукових досліджень, що дають можливість здійснити реструктуризацію, відновлення основних виробничих фондів, удосконалити технологію, організацію й управління виробництвом.

Активізація інноваційної діяльності, як свідчить досвід промислово розвинених країн, є визначальним напрямком забезпечення впровадження результатів науково-технічного прогресу у виробництво, підвищуючи його конкурентоздатність і стале становище на ринку товарів і послуг.

У цих умовах актуальне розв'язання проблем створення організаційно-економічних механізмів забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств, управління підприємством взагалі та його розвитком, що забезпечує динамічне зростання економіки. Процес реалізації такого підходу вимагає ефективного використання потенціалу підприємства, що дає можливість оцінки наявних ресурсів для впровадження інновацій як фактора, який забезпечує розвиток підприємства і адаптацію до особливостей діяльності в макросередовищі.

Значний внесок у цьому напрямі досліджень вітчизняних учених: О.І. Амоші, О.М. Алімова, Я.Г. Берсуцького, Г.К. Губерної, В.М. Гейця, В.Г. Герасимчука, В.М. Гриньової, С.М. Ілляшенка,

М.О. Кизима, Ю.В. Макогона, М.Д. Прокопенка, С.К. Рамазанова, В.А. Ткаченко, Р.Б. Тяна, М.Г. Чумаченка, Л.Г.Червоної та зарубіжних - Г.Л. Багієва, В.А. Винокурова, О.С. Віханського, Е.М. Короткова, В. Г. Крижанівського.

Постановка проблеми. Втілення в життя інноваційної моделі розвитку економіки вимагає дослідження різноманітних об'єктів та явищ як системи, або складного і багатопланового механізму, що не обмежується відтворенням змін лише у науці, техніці, технології, а об'єднує інвестиційну, фінансово-грошово-кредитну політику, удосконалення організації праці та виробництва. Усі перелічені фактори функціонують у межах певного організаційно-економічного механізму, тісно взаємопов'язані та мають однаково цільову спрямованість.

Метою такого механізму є формування таких умов, що здатні забезпечити функціонування промислового виробництва в взаємодії з економічним, технологічним і соціальним середовищем. В результаті такої взаємодії і відбувається узгодження інтересів підсистем управління. Дієвість такого механізму визначається сукупним результатом функціонування його складових.

Сучасний стан техніко-технологічного потенціалу в Україні та його недостатнє використання для інноваційної діяльності не забезпечують передумов для підвищення ефективності виробничої діяльності підприємств.

У рейтингу конкурентної економіки Всесвітнього економічного форуму Україна за 2007-2008 роки посіла лише 73-тє місце проти 69-го місця у цьому ж рейтингу за 2006-2007 роки. До десятки лідерів увійшли: США - 1 місце, далі: Швейцарія, Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Японія, Велика Британія, Нідерланди. Аналіз економічного розвитку країн-лідерів показав, що можливість їхнього входження в першу десятку забезпечило їм своєчасне залучення в економіку саме інноваційного чинника [1].

Тому за сучасних умов вітчизняного промислового виробництва, коли з одного боку існує значний науково-технічний потенціал, не використовуються повною мірою наявні виробничі потужності, трудові ресурси, а з іншого боку - низький рівень організаційно-технічного розвитку виробництва, відсутність розвиненої інфраструктури інноваційної сфери, фінансових ресурсів та ін., гостро стає питання удосконалювання організаційно-економічного механізму для поліпшення економіко-технологічного розвитку промисловості.

Результати. Організаційно-економічний механізм інноваційного процесу можна визначити

як взаємопов'язану сукупність економічних відносин, принципів, методів і форм організації створення, промислового впровадження та комерціалізації нововведень.

Основними групами елементів організаційно-економічного механізму інноваційного процесу є: економічні, науково-технічні, організаційні й інфраструктурні важелі взаємозалежні, причому, чим більше вони взаємопов'язані, тим більшою є вірогідність одержання оптимальних результатів з точки зору обсягів і якості інноваційної продукції.

Системний характер даного поняття означає, що технологічний розвиток розглядається не у вигляді ланцюга односторонніх спрямованих лінійних причинно-наслідкових взаємозв'язків від НДДКР до інновацій, а як процес взаємодії та зворотних зв'язків між усім комплексом економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших факторів, що визначають створення інновацій. [4, с.93]

У нашій державі рівень впровадження результатів НДДКР надзвичайно низький. Наслідком цього стало зменшення кількості інноваційно активних підприємств, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості та зниження рівня конкурентоспроможності економіки України.

Так, за оцінками Economist Intelligence Unit, за показником інноваційної динаміки в 2003-2007 рр. Україна з-поміж 82 країн посідала 51 місце і 59 за показником дієвості чинників, що сприяють інноваціям [6].

Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні характеризується наступними тенденціями:

1. Низьким рівнем інноваційної активності промислових підприємств. Частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, в Україні суттєво менша, аніж у країнах, для яких інноваційний розвиток економіки є пріоритетним завданням економічної стратегії. Так, якщо в ЄС таких підприємств у 2007 р. налічувалося 41,5 %, то в Україні інноваціями займалося лише 13,0 % від загальної кількості промислових підприємств. (Табл. 1)

2. Неєфективністю структури реалізованої інноваційної продукції. Динаміка галузевої структури реалізованої інноваційної продукції свідчить про переважне відтворення існуючої структури промислового виробництва. Проте для інноваційного розвитку вітчизняної промисловості цього явно недостатньо, оскільки майже дві третини інноваційної продукції в економіці України створюють виробництва третього і четвертого технологічних укладів. У 2008 році найбільша частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції припадала на галузь машинобудування - 17,8 млрд грн, що

Динаміка основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні за 2000-2008 рр.

№	Назва показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1.	Кількість підприємств, які впроваджували інновації	1491	1503	1506	1120	958	810	999	1186	1160
	% до попереднього року	х	100,8	100,1	74,3	77,4	84,5	123,3	118,7	97,8
2.	Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	15323	19484	22847	7416	3978	3152	2408	1978	2446
	% до попереднього року	х	127,2	117,3	32,5	53,6	79,2	76,4	82,1	123,7
3.	Впроваджено нових технологічних процесів	1403	1421	1142	1482	1727	1808	1145	1024	1647
	% до попереднього року	х	101,3	80,4	129,8	116,5	104,7	63,3	89,4	160,8
4.	з них маловідходних, ресурсозберігаючих	172	160	151	230	224	208	161	287	680
	% до попереднього року	х	93,0	94,4	152,3	97,4	92,9	77,4	178,3	236,9

Джерело: Статистичний щорічник України за 2001, 2004 та 2007 роки та [5, с. 3]

складає 16,8 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції, целюлозно-паперове виробництво та видавничу діяльність - 10,9 %, або 15,1 млрд. грн, металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів - 18,4 %, або 16,3 млрд. грн, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів - 5,3 %, або 4515,9 млн грн. [2, с. 2].

3. Звуженням інноваційного потенціалу інвестицій. Активізація інноваційних процесів в Україні не супроводжується відповідним зростанням витрат на інноваційну діяльність. При цьому динаміка зростання інноваційних витрат за період 2001-2008 рр. практично не відрізняється від динаміки зростання інвестицій у промисловість. Протягом зазначеного періоду середньорічні темпи приросту інвестицій склали 20,2 %, тоді як приріст фінансування інноваційної діяльності становив 27,1 %. (Табл. 2)

4. Недосконалість структури інноваційних витрат. В Україні зростає орієнтація промислових підприємств на придбання готових технологічних рішень, при цьому знижується зацікавленість до самостійної розробки нових товарів і технологій: за останні роки частка витрат на дослідження і розробки порівняно з 2005-2006 р. зменшилася майже вдвічі [3, с.326].

5. Невідповідність структури фінансування інвестиційної діяльності пріоритетам інноваційного розвитку економіки. У промисловості України

більша частина інвестицій в основний капітал надходить у галузі, які за класифікацією ОЕСР належать до середньо-низькотехнологічних - виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, виробництво неметалевої мінеральної продукції. Так, в Україні найбільший обсяг інноваційних витрат у 2008 році припадає на підприємства металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів - 2,8 млрд грн., на виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів припадає 1,7 млрд грн. Натомість у галузі, які забезпечують пропорційно більшу частку виробництва інноваційної продукції, залучено значно менші обсяги інвестицій. Інвестиційний процес в Україні не виконує інноваційну функцію, кінцевим результатом реалізації якої мала б стати структурна перебудова національної економіки.

Для узагальнення динаміки інноваційного розвитку нами були запропоновані та розраховані відносні показники, що найбільш глибоко ілюструють стан інноваційної сфери в Україні. Результати розрахунків згруповано в таблицю. (Табл. 3)

Як видно з таблиці, для України характерна спадна динаміка практично для всіх показників, що відображають рівень інноваційного розвитку промисловості країни. Тому досягнення високої ефективності виробництва можливе лише за рахунок підвищення кожного із вищезазначених

Національні витрати на НДКР в Україні у абсолютному та відносному вираженні за 2001 - 2008 рр..

№	Назва показника	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	ВВП (у фактичних цінах), млн.грн	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	949864
2	Загальні витрати бюджету, млн.грн	55528,0	60318,9	75792,5	102384,8	141989,5	175512,2	186738,6	193280,8
3	Усього витрат на НДКР, млн. грн	2450,3	2611,7	3597,4	4251,7	5160,4	6160,0	10850,9	11994,2
4	% до ВВП	1,20	1,16	1,35	1,23	1,17	1,13	1,51	1,26
5	% до загальних витрат бюджету	4,41	4,33	4,75	4,15	3,63	3,51	5,81	6,21

Джерело: Статистичний щорічник України за 2001 - 2007 роки та [5, с. 3]

показників, що в свою чергу можливе лише за умов здійснення вагомих вкладень у людський капітал, сприяння розвитку інноваційного підприємництва, зміни акцентів у державній

політиці регулювання оплати праці (що забезпечувала б стимулювання висококваліфікованої праці, інноваційної діяльності).

Таблиця 3

Узагальнюючі показники динаміки інноваційного розвитку вітчизняних підприємств у 2000-2008 роках

Роки	Частка інноваційно активних підприємств у розрахунку на 1000 зареєстрованих	Кількість впроваджених нових технологічних процесів відносно кількості отриманих дозвілних документів	Частка витрат на інновації у загальному обсязі інвестицій в галузі економічної діяльності	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції промисловості	Кількість поданих заявок на видачу патентів на одного працівника, що виконує наукові та науково-технічні роботи	Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів
1	2	3	4	5	6	7
2000	1,7847	0,3481	0,0745	0,0108	0,0351	0,0170
2001	1,6630	0,2066	0,0608	0,0108	0,0516	0,0160
2002	1,5787	0,1907	0,0812	0,0109	0,0585	0,0180
2003	1,5157	0,2027	0,0600	0,0115	0,0735	0,0240
2004	1,4706	0,2264	0,0599	0,0103	0,0660	0,0240
2005	1,4103	0,2385	0,0618	0,0103	0,0748	0,0110
2006	1,2813	0,1500	0,0492	0,0097	0,0815	0,0130
2007	1,1828	0,1895	0,0576	0,0093	0,0920	0,0120
2008	1,1213	0,1962	0,0515	0,0093	0,0915	0,0120

Джерело: Складено автором

Не менш результативним методом підвищення ефективності виробництва буде також активізація інноваційної діяльності у галузях, що відносяться до наукоємких. На сьогодні стає очевидною потреба в постійному оновленні продуктів і технологій, що змушує розвивати наукові та проектні розробки, підпорядковувати виробничу діяльність підприємства прискоренню інноваційних процесів. Це призведе до збільшення економічного ефекту від інноваційної діяльності та значного зростання ваги даних показників. Техніко-технологічний рівень виробництва є основним джерелом зростання ефективності промислового виробництва, що не має меж і визначається науково-технічним прогресом, техніко-технологічним удосконаленням виробництва, появою нових матеріалів та видів енергії.

Отже, для забезпечення підвищення ефективності промислового виробництва у довгостроковій перспективі Україні знадобиться стимулювати інвестиції та інновації, покращити інституційну та законодавчу складові бізнесу-клімату, і створити умови для розвитку вільної конкуренції.

Виходом із ситуації, що склалася в економіці, є кардинальна перебудова економічної політики, удосконалення організаційно-економічного механізму економічної діяльності у напрямку інноваційного розвитку та одночасний пошук резервів підвищення ефективності виробництва для його забезпечення.

Висновки та пропозиції. Досягнення Україною високих показників показників економічного розвитку можливе лише за рахунок комплексного та системного здійснення таких заходів, що в сукупності з іншими факторами та складовими формують оновлену модель організаційно-економічного механізму розвитку інноваційної діяльності:

- підвищення результативності сектору наукових досліджень і розробок з метою його перетворення у ключову ланку інноваційного розвитку національної економіки;

- забезпечення розвитку системи фінансово-кредитної підтримки реалізації конкурентоспроможних науково-технічних та інноваційних програм і проектів;

- технологічного переобладнання і структурної перебудови виробництва з метою нарощення випуску товарів, конкурентоспроможних на світовому і внутрішньому ринках;

- розвитку системи науково-технічних комунікацій і трансферу технологій;

- сприяння розвитку виробничо-технологічної інфраструктури інноваційної діяльності;

- розвитку наукового та винахідницького

потенціалу, необхідного для розробки нових поколінь техніки та технологій та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;

- запровадження ефективних механізмів державно-приватного партнерства, спрямованих на досягнення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку у окремих секторах наукоємного виробництва переважно за рахунок впровадження технологій вітчизняної розробки.

Створення організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційної діяльності в кінцевому підсумку повинно привести до забезпечення стабільності економічного стану країни і стати однією із основних складових стратегії державної інноваційної політики.

Список літератури

1. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи", направлено на розгляд Кабінету Міністрів України листом Держінвестицій від 15.10.2008 року № 2691/01-06-1-3-03 // офіційний сайт Державного агентства України з інвестицій та інновацій: <http://www.in.gov.ua>.

2. Науково-практичний бюлетень "Інвестиції та інноваційний розвиток, 2008" / Офіційне видання державного агентства України з інвестицій та інновацій. Київ, 2, 2009. - 64 с.

3. Покришка Д.С., Жаліло Я.А., Шкадюк В.Б. Еволюція та перспективи конкурентоспроможності економіки України / Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. Монографія. К.: - 2009. - 644 с.

4. Тульчинська С.О. Функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного процесу // Стратегічні пріоритети, №1(6), 2008 р., с. 89 - 95.

5. Шевченко Л.С. Професійна освіта як чинник конкурентоспроможності робочої сили / Демографія та соціальна економіка Науково-економічний та суспільно-політичний журнал / К.: НАН України Інститут демографії та соціальних досліджень, 2, 2008. - 207 с.

6. A Time for New Ideas: Innovation in Central Eastern Europe // Economist Intelligence Unit, Oracle. - London: EIU, 2008.

Аннотация

В.Карюк

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ АКТИВИЗАЦИИ
ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Исследовано понятие и механизм осуществления инновационной деятельности, ее роль в развитии экономики государства, проанализированы основные тенденции инновационного развития промышленных предприятий в Украине. Усовершенствована система показателей для оценки инновационного развития предприятий. Выявлены основные проблемы, препятствующие эффективному развитию инновационной деятельности отечественных предприятий на современном этапе и определены основные пути активизации инновационной деятельности.

Ключевые слова: *инновационная деятельность, инновационный потенциал, организационно-экономический механизм, промышленное производство, эффективность.*

Summary

V.Karyok

**ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF PROMOTION OF
INNOVATIVE ACTIVITIES OF ENTERPRISES**

The article examines the concept and mechanism of innovation, its role in the development of national economy, the main trends of development of innovation processes in industrial enterprises in Ukraine. The system of indicators for measure innovation of enterprises. The author submits the main problems that hinder the effective development of innovation activities of domestic enterprises at the present stage and the author defines the main ways to accelerate innovation activity.

Keywords: *Innovation activity, innovation capacity, organizational and economic mechanism, industrial production, efficiency.*